กระบวนการสร้างสรรค์ปกและภาพประกอบหนังสือ เรื่อง “แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์” : การตอกย้ำความหมายแห่งการเลือนหายของรอยทรงจำด้วยการทำลาย

The Creative Process of Cover Design and Illustrations for the Book “Mom, Me and Alzheimer”: Emphasizing the Meaning of Vanishing Memories through Destruction”.

ชญาณี ฉลาดธัญญกิจ *

Chayanee Chaladthanyakij *

วันที่รับบทความ 15 กรกฎาคม 2566
วันที่แก้ไขบทความ 7 ตุลาคม 2566
วันที่ตอบรับบทความ 18 ตุลาคม 2566

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสะท้อนความรู้สึกและข้อคิดเห็นในกระบวนการสร้างสรรค์ปกและภาพประกอบของผู้เขียนในฐานะนักออกแบบอันทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ซึ่งสามารถสรุปได้โดยสังเขป ดังนี้ การออกแบบปกและภาพประกอบหนังสือเรื่อง *แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์* เลือกใช้เทคนิคการปักผ้าเพื่อสร้างคาแรคเตอร์ของหนังสือให้ดูน่ารัก อบอุ่น และสร้างความน่าสนใจด้วยเทคนิคที่แตกต่าง จากนั้นจึงใช้เทคนิคการเลาะผ้าเพื่อสื่อความหมายถึงความทรงจำที่หายไป ซึ่งเป็นการจำลองภาวะความทรงจำของผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์ การสร้างสรรค์งานด้วยวิธีการนี้ส่งเสริมให้ผู้อ่านได้มีความ ‘รู้สึก’ ร่วมไปกับตัวอักษรที่นักเขียนถ่ายทอดเรื่องราวแม่ กับ ฉัน ที่ต้องใช้ชีวิตโดยมีโรคอัลไซเมอร์เป็นเงื่อนไขให้ได้ และช่วยเสริมแรงให้สารที่นักเขียนต้องการจะสื่อ ชัดเจนและมีพลังมากยิ่งขึ้นด้วย

คำสำคัญ กระบวนการสร้างสรรค์, การออกแบบ, ปกหนังสือ, ภาพประกอบหนังสือ

* คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยสยาม

* Faculty of Communication Arts Siam University

E-mail : chayanee.chl@gmail.com *

Abstract

This article aims to reflect the feelings and opinions involved in the creative process of designing book covers and illustrations by myself, the author as a designer. It leads to a learning process that can be summarized as follows: The design of the book cover and illustrations of the book is titled “Mom, Me and Alzheimer” deliberately employed the embroidery technique to give the book an adorable, cozy, and captivating aesthetic. Subsequently, the technique of removing embroidery was utilized to create an experience of the lost memories, as a way to simulate the condition of memory loss in Alzheimer’s patients. Creating a work through this method helps readers empathize with the writer’s narrative of their personal journey in caring for their mother who is afflicted with Alzheimer’s disease, allowing them to experience and understand the story alongside the writer. In addition, this method also enhances the writer’s ability to communicate their message clearly and with greater impact.

Keywords: Creative process, Design, Book cover, Illustration

บทนำ

ปกและภาพประกอบคืองานศิลปะที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อดึงดูดและสื่อสาร ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีงานวิจัยหลายชิ้นที่ศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อหนังสือประเภทต่าง ๆ ของผู้บริโภค โดยทั้งหมดสรุปได้ว่า ปกหรือรูปลักษณ์ของหนังสือและส่วนประกอบเนื้อหาอันหมายรวมถึงภาพประกอบ ล้วนเป็นปัจจัยที่มีผลต่อการเลือกซื้อหนังสืออย่างมีนัยสำคัญ สำหรับผู้บริโภคหรือนักอ่านบางกลุ่ม ปกมีความสำคัญมากถึงขนาดที่ทำให้ตัดสินใจซื้อหนังสือโดยที่พวกเขาไม่เคยมีความสนใจเกี่ยวกับตัวเนื้อหาของหนังสือหรือประเภทของเรื่องนั้น ๆ มาก่อน และถึงแม้สำหรับผู้บริโภคอีกกลุ่มหนึ่ง ตัวชี้วัดสุดท้ายในการตัดสินใจว่าจะซื้อหนังสือหรือไม่ คือเนื้อหาของเรื่องหรือสำนวนภาษาของนักเขียน หากแต่ปกหนังสือที่สวยงามก็เป็นสิ่งแรกที่ดึงดูดให้เขาเลือกหยิบหนังสือเล่มนั้น ๆ ขึ้นมาพิจารณาอยู่ดี รวมถึงถ้าภาพประกอบเรื่องที่อยู่ในเล่มช่วยสื่อสารเรื่องราว ได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับเนื้อเรื่องด้วยแล้วก็จะยิ่งเป็นการกระตุ้นความอยากเป็นเจ้าของหนังสือเล่มนั้น ๆ ของนักอ่านเพิ่มมากขึ้นไปอีก (จันทิมา, 2546) (วลินี, 2559.) (สาวิกา, 2550)

ด้วยเหตุนี้ผู้เขียนในฐานะผู้ออกแบบปกและภาพประกอบหนังสือ *แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์* จึงถามย้ำตนเองเสมอว่า “ท่ามกลางมหาสมุทรหนังสือ หลากปกหลายเรื่องที่มีให้เห็นละลานตานั้น ต้องสร้างงานอย่างไร หนังสือของเราจึงจะถูกเลือก?”

ภาพและอักษร : ความสัมพันธ์ระหว่างกัน

นอกจากต้องคำนึงถึงความสวยงาม อันเป็นเรื่องสุนทรียะทางศิลปะที่ภาพปกและภาพประกอบใช้เป็นเครื่องมือเคาะประตูบ้านกระตุกความสนใจของนักอ่านแล้ว หน้าที่ที่มากไปกว่านั้นคือ ภาพต้องสามารถแสดงความหมายและถ่ายทอดความรู้สึกของตัวอักษร แน่นอนว่าการรับรู้อารมณ์ และ เรื่องราว จากการมองเห็นไม่สามารถทดแทนรายละเอียดของเนื้อหาที่จะได้รับจากการอ่านได้ หากแต่ในบางครั้งภาพและตัวอักษรต่างมีบทบาทช่วยเติมเต็ม เสริมเกื้อกูลกันไปในทิศทางที่เพิ่มหรือเร่งให้เกิดมิติของความหมายมากยิ่งขึ้น (กฤษณ์ ทองเลิศ, 2545: หน้า 21)

การจะให้ภาพและตัวอักษรอยู่ในความสัมพันธ์ที่ต่างช่วยเสริมความหมายและเพิ่มพลังให้แก่กันและกันได้นั้น ต้องเกิดขึ้นจากการจับคู่ที่เหมาะสม สำนวนภาษาที่ถ่ายทอดผ่านตัวอักษรมีลีลาเฉพาะตัวจากการเลือกใช้ถ้อยคำ การวางลำดับเรื่อง และจังหวะจะโคนในการเร่งเร้าอารมณ์เช่นไร ภาพประกอบก็มีลีลาเฉพาะตัวที่เกิดจาก เส้น สี รูปทรง และการวางองค์ประกอบเช่นเดียวกัน โดยลีลาเฉพาะตัวของทั้งสำนวนภาษาและภาพประกอบต้องสอดคล้องไม่ขัดแย้งกัน กล่าวคือ เทคนิคการสร้างสรรค์ภาพบางประเภทก็เหมาะสมที่จะช่วยถ่ายทอดเรื่องราวของหนังสือสักเล่มหนึ่งและเทคนิคประเภทเดียวกันจากศิลปินนักออกแบบคนเดิมก็อาจจะไม่เหมาะที่จะถ่ายทอดเรื่องราวของหนังสืออีกเล่มเช่นกัน งานศิลปะต่อให้สร้างสรรค์อย่างสวยงามเพียงใด แต่ถ้าหากถูกจัดวางผิดที่ผิดทางก็ไร้ประโยชน์ เพราะไม่สามารถสื่อสารความหมายและอารมณ์ตามจุดประสงค์ของผู้ส่งสารได้นั่นเอง

ผู้เขียนเชื่อว่าการออกแบบงานภาพประกอบที่ดี คือภาพประกอบต้องสามารถแสดงคาแรคเตอร์ของตัวอักษรที่นักเขียนถ่ายทอดได้อย่างชัดเจน แต่ในขณะเดียวกันก็ยังสามารถคงความเป็นเอกลักษณ์และตัวตนในงานศิลปะของนักออกแบบเอาไว้ได้ด้วย และเพื่อที่จะเป็นแบบนั้นได้จึงต้องมีการคัดเลือก ผู้เขียนคิดว่าการคัดเลือกหาคู่ที่เหมาะสมระหว่างภาพและตัวอักษรเพื่อให้เกิดความสัมพันธ์อันดีนี้ เปรียบได้กับ Casting หรือ การคัดเลือกนักแสดงเพื่อสวมบทบาทของตัวละครตัวหนึ่ง เพื่อมาถ่ายทอดเรื่องราวของบทละครเรื่องหนึ่ง หากได้ตัวละครที่เหมาะสมกับบทบาทและเรื่องราว ทุกมิติในเรื่องก็จะส่งเสริมกันในทิศทางที่ควรจะเป็น ทั้งในด้านอารมณ์รู้สึกและความหมายที่ผู้ส่งสารต้องการจะถ่ายทอด

จุดเริ่มต้นในการทำงานออกแบบภาพประกอบของผู้เขียนเริ่มขึ้นช่วงต้นปี 2565 เมื่อสำนักพิมพ์ อะโวคาโด บุ๊กส์ ได้เห็นภาพผลงานการปักผ้าของผู้เขียนจากทางเพจเฟซบุ๊ก ที่มีชื่อว่า ‘เส้นทางสายไหม The Embroidery’s Journey’ จึงสนใจที่อยากจะให้ผู้เขียนได้ร่วมงานด้วยในฐานะผู้ออกแบบปกและภาพประกอบ ด้วยต้องการเทคนิคแปลกใหม่ที่ยังไม่ค่อยมีให้เห็นในวงการปกหนังสือไทยเท่าไรนัก แต่ถึงอย่างนั้น เมื่อยังหาเรื่องราวที่เหมาะสมสอดคล้องกับคาแรคเตอร์งานปักของผู้เขียนไม่ได้ โอกาสที่ได้ร่วมงานกันจึงยังไม่เกิดขึ้น จนกระทั่งเดือนพฤษภาคม 2565 นักเขียน นามปากกา ‘ชลจร จันทรนาวี’ เขียนต้นฉบับเรื่อง “แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์” เสร็จ สำนักพิมพ์จึงได้ติดต่อมายังผู้เขียนอีกครั้ง

“แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์”

ผู้ป่วยโรคอัลไซเมอร์จะมีปัญหาด้านความจำเป็นอาการหลัก ผู้ป่วยจะไม่สามารถจดจำเหตุการณ์ ลืมกระทั่งกิจวัตรประจำวัน รวมถึงทักษะการทำงานพื้นฐานทั่วไป จนกระทั่งสูญเสียระบบการคิด และเมื่อถึงช่วงระยะสุดท้ายของโรค ร่างกายจะไม่สามารถจดจำระบบการทำงานได้ จนร่างกายเสื่อมสภาพและเสียชีวิตในท้ายที่สุด แต่อาการทั้งหมดนี้จะเกิดทีละลำดับขั้นอย่างช้า ๆ ตั้งแต่วันที่เริ่มมีสัญญาณแรกของโรค จนถึงวันที่ไม่สามารถใช้ชีวิตแบบช่วยเหลือตัวเองได้อย่างสิ้นเชิงนั้นกินช่วงเวลาหลายปี อาการเหล่านี้เกิดขึ้นจากหลายเหตุปัจจัยซึ่งยังไม่สามารถระบุได้อย่างแน่ชัด มีความเป็นได้ว่าทั้งพันธุกรรม วิถีชีวิต และสิ่งแวดล้อมล้วนมีผลต่อการอุบัติของโรคทั้งสิ้น เชื่อว่ากลไกการเกิดโรคเริ่มจากมีการสะสมของโปรตีนบางชนิดผิดปกติจนทำให้เซลล์ประสาทตายจนเกิดภาวะสมองเสื่อมขึ้น (มนัสวรรณ์ สันทนานุการ, ม.ป.ป.)

แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์ ไม่ใช่หนังสือฮาวทู (How to) หรือ เป็นหนังสือที่อธิบายอาการของโรคข้างต้นอย่างเป็นวิชาการ หากแต่เป็นหนังสือที่บอกเล่าประสบการณ์ของชลจร จันทรนาวี ในฐานะลูกคนหนึ่งที่ดูแลแม่ผู้ป่วยเป็นโรคอัลไซเมอร์มามากว่า 7 ปี โดยเลือกถ่ายทอดเรื่องราวที่เกิดขึ้นในหลากหลายแง่มุม ด้วยสำนวนภาษาเฉพาะตัวที่สามารถเล่าเรื่องขื่นขมได้ในท่าทีขบขัน และเริ่มตั้งต้นตั้งแต่ช่วงที่แม่มีอาการแสดงสัญญาณแรกของโรคในบทที่ 1 จากนั้นจึงค่อย ๆ ไล่เรียงเรื่องราวให้ผู้อ่านได้ซึมทราบทั้งในส่วนอาการของโรคที่เกิดขึ้นกับผู้ป่วยและสภาพจิตใจของผู้ดูแลผ่านเหตุการณ์ที่แม่กับลูกต้องเผชิญในแต่ละวัน เรื่องลำดับมาเรื่อย ๆ จนถึงบทที่ 13 อันเป็นบทสรุปสุดท้ายของหนังสือที่ไม่ใช่บทสรุปของชีวิตจริง เพราะในเวลานี้ชลจร จันทรนาวีและแม่ก็ยังคงต้องดำเนินชีวิตโดยมีอัลไซเมอร์เป็นเงื่อนไขพิเศษต่อไป

ทันทีที่ผู้เขียนได้รับต้นฉบับความยาว 176 หน้า A4 จากสำนักพิมพ์ก็อ่านจนจบภายในเวลาหนึ่งวัน เป็นการอ่านในฐานะนักอ่านมากกว่านักออกแบบ แต่ตั้งใจว่าจะต้องจับอารมณ์ความรู้สึกครั้งแรกของตนเองที่มีต่อตัวอักษรไว้ให้ได้ โดยไม่ต้องพยายามเมื่ออ่านจบ ความรู้สึกของตัวอักษรยังทำงานกับอารมณ์ภายในอย่างชัดเจน ผู้เขียนรู้สึกดิ่งลึกลงไปในภาวะที่อธิบายไม่ถูก เหมือนจิตใจอยู่ตรงกลางระหว่างทุกข์และสุข ทั้งอยากหัวเราะและร้องไห้ระคนกัน เป็นความขันขื่นที่ไม่สามารถสลัดออกไปได้ง่าย ๆ และในช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองผู้เขียนก็เข้าใจ ว่าทำไมงานปักในรูปแบบเส้นทางสายไหมของชญามีน จึงต้องรอต้นฉบับของหนังสือเล่มนี้

ประโยชน์จากภาพจำ

โดยทั่วไปงานประเภทเย็บปักถักร้อยมักจะมีภาพจำเกี่ยวโยงกับความอ่อนช้อย อ่อนหวาน อบอุ่น รวมถึง บุคคลผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับงานประเภทนี้มักจะถูกมองด้วยภาพเหมารวม (Stereotypes) บางประการร่วมกันด้วย กล่าวคือ ผู้หญิงที่ทำงานเย็บปักถักร้อยก็มักจะถูกมองว่าเป็นคนเรียบร้อย มีระเบียบ อ่อนหวาน น่ารัก ทำอะไรพิถีพิถัน เป็นต้น ซึ่งแน่นอนว่าชุดความคิดนี้ไม่สอดคล้องกับความเป็นความจริงเสมอไป นักปักผ้า (Embroiderer) ไม่จำเป็นต้องมีบุคลิกภาพดังที่กล่าวมา รวมถึงมนุษย์ทุกคนที่มีความสามารถในการเย็บปักถักร้อยเป็นงานอดิเรกหรือใช้งานประเภทนี้ในชีวิตประจำวันด้วย แต่ก็เพราะด้วยเหตุนี้เองที่ทำให้สำนักพิมพ์สนใจเลือกใช้เทคนิค

งานประเภทนี้เป็นหน้าปกและภาพประกอบของหนังสือเรื่อง *แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์* ภาพของสะดึง เส้นไหม และอุปกรณ์เย็บปักถักร้อยต่าง ๆ มันน่าจะช่วยทำให้ผู้อ่านเกิดความเชื่อมโยงและเกิดมโนภาพถึงแม่ที่ปะ ชุน ผ้า ให้เมื่อครั้งเรายังเป็นเด็กได้ง่ายกว่าเทคนิคอื่น ๆ

โจทย์สำคัญที่ได้จากการประชุมร่วมกับ คุณจักรกฤต โยมพะยอม บรรณาธิการบริหาร คุณธนาพร ตั้งเจริญมั่นคง บรรณาธิการเล่ม คุณพิชญ์ ภูวเศรษฐาวร บรรณาธิการศิลป์ คุณชลจร จันทรนาวี นักเขียน (การสื่อสารระหว่างบุคคล, 18 พฤษภาคม 2565) และผู้เขียนในฐานะนักออกแบบภาพประกอบ คือ อยากได้ภาพที่ออกมาในโทนสีขาวนวลหรือสีแนวเอิร์ธโทนเพื่อให้ผู้อ่านรู้สึกได้ถึงบ้านที่อบอุ่นอวลไปด้วยความรัก โดยมีตัวละครแม่กับลูกจับมือกันอยู่ในภาพ โดยภาพทั้งหมดนี้จะอยู่ในส่วนวงกลมของสะดึง โดยการจัดวางภาพปกจะเป็นไปในลักษณะที่ให้สะดึงวางอยู่ด้านล่างของปก ด้านบนจะเห็นชายผ้าคลี่ขยายออกมา โดยที่ส่วนผ้าที่คลี่ออกมานั้นจะเป็นพื้นที่ของตัวอักษรชื่อเรื่อง ซึ่งงานในส่วนนี้จะเป็นหน้าที่ของฝ่ายกราฟิก

จากรายละเอียดของโจทย์ที่ได้รับมาข้างต้น จะเห็นว่า ภาพของหน้าปกจะทำหน้าที่สื่อความหมาย ความรัก ความอบอุ่นของแม่กับลูกที่มีให้แก่กัน โดยหยิบยืมภาพจำของอุปกรณ์สำคัญในงานปักอย่างสะดึงมาเป็นตัวช่วยในการเร่งให้ผู้รับสาร(นักอ่าน)เกิดความรู้สึกตามที่ผู้ส่งสาร(ผู้ผลิต)ต้องการได้เร็วและชัดเจนมากขึ้น

และในองค์ประกอบถัดมาของหนังสือ คือ ภาพประกอบภายในเล่ม ทางสำนักพิมพ์อยากให้เป็นสัญลักษณ์ของความทรงจำที่ค่อย ๆ หายไปของแม่ที่เป็นโรคอัลไซเมอร์ นั่นหมายความว่าถ้าภาพปกคือการจำลองเรื่องราวความรักและสายสัมพันธ์ที่แม่กับลูกมีให้ต่อกัน โดยใช้การถักทอของเส้นไหมเป็นการอุปมาถึงความผูกพันระหว่างกันที่ค่อย ๆ สร้างขึ้นผ่านความทรงจำและเหตุการณ์จนเต็มพื้นที่ของชีวิตแล้ว ภาพประกอบข้างในก็จะเป็นการจำลองการสูญสลายหายไปของทุกสิ่งทุกอย่างเหล่านั้น ในแต่ละบทจะต้องมีส่วนหนึ่งของภาพถูกทำลายไป จนกระทั่งในบทสุดท้ายจะเหลือเพียงแค่มือของแม่กับลูกที่จับกันไว้เท่านั้น เท่ากับว่า หลังจากชิ้นงานเสร็จสมบูรณ์ได้ไม่นาน ภาพทั้งหมดจะถูกทำลายด้วยการ ‘เลาะ’ ทันที

จากแนวคิดนี้ มีหลายครั้งที่ถูกตั้งคำถามว่า ถ้าหากจะต้องทำงานปักที่ทั้งใช้เวลาสร้างชิ้นงานยาวนานกว่าเทคนิคสร้างสรรค์งานประเภทอื่น ๆ รวมถึงเป็นงานที่ใช้แรงมากกว่างานศิลปะประเภทวาดมากนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในขั้นตอนสุดท้ายของการสร้างสรรค์ภาพประกอบจะต้องทำลายทิ้ง แทนที่จะเป็นอย่างนั้น ทำไมถึงไม่เลือกเทคนิคประเภทอื่น ๆ เช่น การวาดในขั้นตอนการทำปก และ ใช้วิธีการลบออกในขั้นตอนการทำภาพประกอบข้างใน เป็นต้น คำตอบประการแรกก็เป็นเหตุผลเรื่องความหมายที่ต้องการจะสื่อสารกับผู้อ่านดังที่อธิบายไปข้างต้นแล้ว คำตอบในประเด็นต่อมาที่เชื่อมโยงกัน คือ การลบหรือทำลายทิ้งในงานประเภทอื่น ไม่สามารถทิ้งร่องรอยไว้ได้เหมือนรอยของเข็มและเส้นไหมที่เคยชำแรกผ่านเส้นใยของผ้าได้ เส้นไหมเมื่อเลื้อยผ่านผ้าแล้วจะสร้างร่องรอยไว้บนพื้นผิวอย่างเป็นเอกลักษณ์ เกิดเป็นรูเล็ก ๆ จำนวนอนันต์เหลือปรากฏอยู่ บ้างก็พอดูออกว่าครั้งหนึ่งพื้นผิวตรงนี้เคยเป็นภาพอะไร บ้างก็เดาไม่ได้เลยว่าครั้งหนึ่งเคยมีรูปร่างอย่างไรมาก่อน สีสวยของไหมที่ไม่อยู่ตรงนั้นอีกแล้วเหลือเพียงผืนผ้าผิวขรุขระ เหมือนกับความทรงจำที่หายไปและทิ้งไว้เพียงร่องรอยในสมองที่เสื่อมสภาพลง งานปักจึงเป็นงานศิลปะเพียงประเภท

เดียวที่จะสามารถถ่ายทอดเรื่องราวความทรงจำที่เลือนหายไปได้ในระดับที่กระทบกับอารมณ์ความรู้สึกของผู้อ่านอย่างรุนแรง

เรียง – ร้อย – เลาะ – ลืม : กระบวนการสร้างงาน

การเริ่มสร้างชิ้นงานปกและภาพประกอบของหนังสือ แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์ ผู้เขียนแบ่งการสร้างงานเป็น 3 ขั้นตอนหลัก คือ 1.ขั้นตอนการออกแบบภาพ 2.ขั้นตอนการปัก 3.ขั้นตอนการเลาะ

1.ขั้นตอนการออกแบบภาพ

หลังจากได้แนวคิดในการสร้างงานเบื้องต้นเรียบร้อยจากการประชุมร่วมกันกับทีมบรรณาธิการและนักเขียน ผู้เขียนได้เริ่มต้นหาข้อมูลเกี่ยวกับรายละเอียดของโรคอัลไซเมอร์เพิ่มเติมเพื่อความเข้าใจที่มีต่อโรคนี้มากขึ้น จากนั้นจึงเริ่มอ่านต้นฉบับ แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์ซ้ำอีกรอบหนึ่ง ลำดับต่อมาผู้เขียนจัดลำดับการออกแบบภาพออกเป็น 2 ส่วน คือ ตัวละคร และ ฉากหลัง

ตัวละครหัวใจหลัก

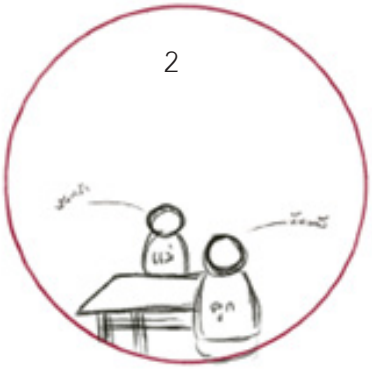
ภาพ ..... รแม่ในหลากหลายรูปแบบ

โดยปกติแล้วงานปักภาพ Portrait ตามสไตล์เส้นทางสายไหมที่ผู้เขียนสร้างขึ้น มักจะเป็นภาพจากบุคคลจริง มีต้นแบบซึ่งผู้เขียนใช้วิธีการถอดเอกลักษณ์จากตัวจริงของบุคคลมาเขียนขึ้นใหม่ด้วยเส้นไหม แต่ในการสร้างสรรค์งานชิ้นนี้ผู้เขียนไม่เคยเห็นคุณแม่ของนักเขียนมาก่อนจึงต้องเป็นการจินตนาการบุคลิกหน้าตาตามตัวอักษร โดยจากต้นฉบับที่ได้อ่านซ้ำแล้วซ้ำอีกก็คิดว่าภาพแม่มีความเป็นไปได้ในหลายลักษณะ จึงเลือกใช้วิธีให้ปากกานำพาความคิด คือ ร่างภาพออกมาหลากหลายแบบดังภาพที่ 1 แล้วค่อยเลือกนั่นเอง

ส่วนตัวละครลูกที่จะอยู่บนหน้าปกคู่กับแม่ ตั้งแต่ตั้งต้นผู้เขียนมีโอกาสได้รู้จักกับนักเขียนมาก่อนที่จะได้มีโอกาสมาออกแบบปกหนังสือเล่มนี้ให้แล้ว ดังนั้นตอนแรกเมื่อได้รับต้นฉบับมาแต่ยังไม่ได้เริ่มต้นอ่าน ผู้เขียนจึงออกแบบภาพของตัวละครลูกไว้เป็นแบบหนึ่ง แต่เมื่ออ่านต้นฉบับจนจบก็รู้ว่าภาพที่ตนเองคิดไว้ในหัวนั้นไม่สามารถใช้ได้ เพราะหนังสือเล่มนี้ คุณชลจร จันทรนาวี เลือกใช้การเล่าด้วยสรรพนามบุรุษที่ 1 คือ ฉัน ตลอดทั้งเรื่อง และ ตลอดทั้งเรื่องนั้น ด้วยการลงท้ายประโยคด้วยคำว่า “คะ ขา ค่ะ นะคะ” รวมถึงสำเนียงในสำนวนภาษาที่น่าจะทำให้ผู้อ่านเข้าใจว่า ‘ฉัน’ คือ ลูกสาว จนกระทั่งท้ายเล่ม จึงจะมีเฉลยแบบหักมุมว่า ฉัน ที่ว่า คือ ลูกชายไม่ใช่ลูกสาว และเมื่อเป็นลูกชายที่ต้องดูแลแม่นั้นก็จะเป็นเงื่อนไขที่ทำให้เมื่อเจอเหตุการณ์บางอย่างจะจัดการสถานการณ์

นั้นได้ลำบากกว่าลูกสาวที่สามารถดูแลแม่ในบริบทแบบผู้หญิงกับผู้หญิงด้วยกันได้ ตรงนี้เองเป็นส่วนที่ทำให้ผู้เขียนไม่สามารถออกแบบปกเป็นตามรูปลักษณ์ตัวจริงของนักเขียนได้ จึงได้เสนอกับทีมบรรณาธิการและตัวคุณชลจรไปว่า บนปกควรเป็นภาพแม่กับลูกสาวมากกว่าแม่กับลูกชาย

นอกจากนี้ เมื่อพูดถึงรูปลักษณ์ตัวจริง ในตอนแรกคุณชลจร จันทรนาวีมีความตั้งใจว่าที่จะไม่เปิดเผยตัวตนว่าตนเองเป็นใคร ด้วยอีกมุมหนึ่งของชีวิตประกอบอาชีพนักแสดงและไม่ต้องการให้เรื่องราวในแง่มุมส่วนตัวนี้ไปมีผลต่อมุมมองของผู้อื่นในบทบาทหน้าที่ของตนเองในวงการบันเทิง ผู้เขียนจึงตั้งใจออกแบบให้ตัวละครลูกบนภาพปกนั้นเป็นผู้หญิงและอยู่ในลักษณะท่าทางที่ไม่เปิดเผยใบหน้าเพื่อเป็นการสื่อสารถึงความอยากจะเป็นบุคคลผู้นิรนามของนักเขียน ดังในภาพที่ 2

2

อันดับต่อมา ในส่วนของการจัดวางท่าทาง “แม่กับลูกจับมือกัน” คือ สิ่งที่ทางสำนักพิมพ์ต้องการ แต่ด้วยเงื่อนไขที่ผู้เขียนตั้งใจจะออกแบบให้แม่หันใบหน้าในลักษณะมองตรงมาด้านหน้า ในขณะที่ลูกควรจะหันหลังหรือ หันข้างเพื่อปิดบังใบหน้า จึงได้ลองร่างภาพขึ้นมาหลายแบบ ดังเช่นในรูปภาพที่ 2 - 4 และรู้สึกว่าภาพแม่กับลูกกอดกันนั้น (ภาพที่ 4) ให้ความรู้สึกใกล้ชิดและ ‘อุ่น’ กว่าจึงได้ลองนำเสนอกับสำนักพิมพ์ดูอีกครั้ง

3

เมื่อทางสำนักพิมพ์เห็นภาพแม่ลูกในท่ากอดกันก็มีข้อคิดเห็นว่า “ชอบ” แต่ก็ยังต้องการแม่กับลูกในท่าทางจับมือกันมากกว่าอยู่ดีนั่นเอง และนอกจากนั้นคุณชลจร จันทรนาวีได้แสดงความคิดเห็นว่าเห็นด้วยกับการตีความจากการใช้นามปากกาที่ออกแบบให้ตัวละครลูกมีท่าทางในลักษณะไม่เปิดเผยใบหน้า แต่อยากให้ปรับรูปร่างของลูกจากเดิมที่เป็นคาแรคเตอร์สาวอวบอ้วนผมสั้นเป็นรูปร่างแบบอื่น ๆ โดยไม่ต้องมีความลักษณะสอดคล้องกับรูปร่างจริงของนักเขียน

4

ทั้งนี้นอกจากประเด็นเรื่องการจัดวางองค์ประกอบในเรื่องการวางท่าทางและรูปร่างของตัวละครแม่กับลูกแล้ว ผู้เขียนยังขอเปลี่ยนแปลงโทนสีที่จะใช้ในการทำภาพประกอบด้วย จากที่ประชุมที่สรุปกันว่าอยากให้โทนสีมีความอบอุ่น โดยใช้สีแนวเอิร์ธโทนหรือสีที่ค่อนข้างดูสะอาดอบอุ่นนวลตานั้น เมื่อผู้เขียนได้อ่านต้นฉ

ลีลาการเล่าของชลจร จันทรนาวี มีลักษณะสนุกสนาน เล่าเรื่องเศร้าได้อย่างสดใส อย่างที่ผู้เขียนได้เคยกล่าวถึงหนังสือเล่มนี้ในช่วงต้นว่า “นักเขียนเล่าเรื่องขื่นขมได้อย่างขบขัน” จึงคิดว่าถ้าหากใช้สีสันที่สว่าง สดใส นอกจากจะเป็นการแสดงคาแรคเตอร์สำนวนภาษาของนักเขียนได้อย่างชัดเจนแล้ว ภาพที่ออกมาน่าจะดึงดูดให้ผู้อ่านสนใจมากกว่าโทนสีอบอุ่นที่อาจจะเรียบและกลืนกับสีของผืนผ้าที่จะใช้เป็นพื้นหลังจนเกินไปด้วย ซึ่งเมื่อนำเสนอต่อสำนักพิมพ์ไปแล้วทีมบรรณาธิการอนุญาตให้ผู้เขียนได้ทดลองทำอย่างที่ต้องการ

5

ภาพที่ 5 ภาพลูกในคาแรคเตอร์ที่แก้ไขกำลังยืนจับมือแม่ที่กำลังยืนร้องเพลง และภาพที่ 6 ภาพตัวละครแม่และลูกในแบบร่างสุดท้ายก่อนที่จะวาดลงผืนผ้าเพื่อปักเป็นชิ้นงานจริง

6

ผู้เขียนได้แก้ไข จากนั้นจึงได้ส่งภาพร่างสีสันสดใสของตัวละครลูกในคาแรคเตอร์แบบใหม่ที่กำลังยืนจับมือแม่กำลังยืนร้องเพลงอย่างมีความสุขดังในภาพที่ 5 ไปให้กับทางสำนักพิมพ์ หลังจากที่ทีมบรรณาธิการและนักเขียนได้พิจารณาแล้วก็เห็นว่าแม้ภาพนี้จะให้ความรู้สึกที่น่ารักและผ่อนคลายแต่ภาพปกควรเป็นภาพของแม่กับลูกกำลังกอดกันตามที่ผู้เขียนนำเสนอเพราะน่าจะให้ความรู้สึกอบอุ่นและใกล้ชิดกันได้มากกว่า ผู้เขียนจึงกลับไปแก้ไขภาพของแม่กับลูกที่ยืนกอดกันในเวอร์ชันเก่าภาพที่ 4) โดยเปลี่ยนคาแรคเตอร์จากสาวอวบอ้วนผมสั้น เป็นสาวผมยาว โดยตั้งใจเลือกสีผมและสีเสื้อผ้าของตัวละครลูกให้สอดคล้องกับความหมายของชื่อนามปากกา ‘ชลจร จันทรนาวี’ ของนักเขียนซึ่งมีที่มาจากตัวการ์ตูนที่นักเขียนรักและโปรดปรานมากเป็นพิเศษ ดังปรากฏในภาพที่ 6

ฉากหลังกับเหตุการณ์และความทรงจำ

ดังที่ได้ทราบตั้งแต่แรก ว่า ภาพประกอบในเล่มจะเป็นการเลาะงานปักชิ้นนี้ออกไปทีละนิด ๆ ในแต่ละบทของหนังสือ ดังนั้นสิ่งที่ต้องคำนึงในการออกแบบปกและภาพประกอบในขั้นตอนนี้มีอยู่ 2 ประการคือ 1.ควรมีอะไรจัดวางอยู่ในฉาก? และ 2.วิธีวางองค์ประกอบภาพควรเป็นอย่างไร? โดยมีเงื่อนไขว่าแม้งานจะถูกเลาะออกไปในแต่ละบท ภาพที่ยังคงเหลืออยู่ก็ต้องมีองค์ประกอบภาพที่ดีและสวยงามด้วย

ในประการแรก ผู้เขียนเลือกที่จะออกแบบให้ฉากหลังเป็นผนังของห้อง ๆ หนึ่งซึ่งมีสิ่งของซึ่งเป็นสัญลักษณ์หรือตัวแทนของเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นกับแม่และลูก โดยตีความจากเรื่องราวที่ชลจร จันทรนาวีเขียนขึ้นในแต่ละบทเพื่อเป็นการย้ำความหมายของเรื่องราวที่เล่าผ่านตัวอักษรด้วยภาพ โดยตั้งใจว่าหลังจากเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับสิ่งของนั้น ๆ ถูกกล่าวถึงในบทใดแล้ว เมื่อขึ้นบทถัดไป สิ่งของชิ้นนั้นก็จะหายไปเหลือเพียงร่องรอยพรุนของผ้าเป็นการแสดงให้เห็นว่าครั้งหนึ่งเคยมีอยู่เท่านั้น นอกจากจะเพื่อเป็นการจำลองความหมายของการลืมที่เกิดขึ้นกับแม่แล้ว การทำให้

สิ่งของหายไปหลังจากถูกกล่าวถึงทันทีน่าจะทำให้ผู้อ่านสังเกตเห็นได้ง่ายขึ้น

การทำงานในขั้นตอนนี้ผู้เขียนได้เขียนรายการเหตุการณ์สำคัญในแต่ละบทของหนังสือออกมา จากนั้นจึงแปลงเหตุการณ์สำคัญเหล่านั้นเป็นสัญลักษณ์หรือสิ่งของอันเป็นตัวแทนเหตุการณ์ในแต่ละบทโดยเรียงลำดับและกำกับหมายเลขจาก 1 ถึง 13 ไว้ บางส่วนไม่ยากเพราะสิ่งของที่อยู่ในเรื่องสามารถใช้เป็นสัญลักษณ์ใส่ไปในฉากแล้วน่าจะสื่อสารกับคนอ่านได้ทันที แต่บางส่วนมันไม่ง่ายเพราะเป็นเหตุการณ์ที่ผู้เขียนต้องหาทางแปลงเป็นสิ่งของอะไรบางอย่างที่สามารถเป็นสัญลักษณ์และสามารถวางในห้องซึ่งทำหน้าที่เป็นฉากหลังได้ ลำดับต่อมาจึงลองร่างภาพโดยวางองค์ประกอบสิ่งของชิ้นต่าง ๆ โดยจินตนาการอย่างคร่าว ๆ ในความคิด จนสุดท้ายจึงจำลองภาพประกอบในแต่ละบทขึ้นมาเพื่อดูว่าเมื่อสิ่งของแต่ละชิ้นหายไปองค์ประกอบภาพจะเป็นอย่างไร และในระหว่างกระบวนการนี้เองที่ผู้เขียนได้รับการเปลี่ยนแปลงโจทย์จากทางสำนักพิมพ์ และนั่นก็คือ “บนหน้าปกจะไม่มีสะดึงแล้ว” เนื่องจากบรรณาธิการศิลป์พิจารณาแล้วเห็นว่า หนังสือขนาดเพียง 5 x 7.2 นิ้วนั้นมีพื้นที่น้อยมาก ถ้าหากงานปักที่มีรายละเอียดมากโดนตีกรอบให้มีพื้นที่จำกัดด้วยวงกลมของสะดึงซ้อนเข้าไปด้านในอีก คนอ่านอาจไม่เห็นรายละเอียดที่นักออกแบบต้องการจะสื่อสาร ดังนั้นผู้เขียนจึงมีการแก้ไของค์ประกอบของภาพใหม่อีกครั้งให้เหมาะสมกับรูปทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าในขนาดเต็มพื้นที่ของหน้าปกแทนที่รูปทรงกลมของสะดึง และทำตามกระบวนการเดิมอีกครั้งจนได้ภาพร่างดังในภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ภาพร่างจำลององค์ประกอบภาพของภาพประกอบในบทต่าง ๆ ของหนังสือ

หลังจากส่งภาพร่างภาพปกและภาพประกอบแบบมีฉาก

ภาพที่ 8 ภาพร่างสุดท้ายที่ได้รับการเห็นชอบจากทีมบรรณาธิการและนักเขียนแล้ว

หลังให้กับทางสำนักพิมพ์ตรวจดู ทางบรรณาธิการเล่มก็ขอแก้ไขโดยขอให้เพิ่มเติมหิ้งพระ กับ นาฬิกาเพิ่มเข้าไปด้วย พร้อมกันกับที่บรรณาธิการศิลป์เห็นว่าเมื่อภาพประกอบได้ใช้พื้นที่ของหน้าปกหนังสือทั้งหน้าแล้ว ชื่อเรื่องซึ่งจากเดิมได้ตกลงกันในที่ประชุมก่อนหน้านี้ว่าจะเป็นหน้าที่ของฝ่ายกราฟิกนั้น ก็ควรจะเป็นงานปักเช่นเดียวกันเพื่อความกลมกลืน ผู้เขียนจึงแก้ไขภาพร่างอีกครั้ง จนเป็นภาพร่างสุดท้าย ดังจะเห็นได้ในภาพที่ 8 นั่นเอง

2.ขั้นตอนการปัก

เมื่องานปักตั้งต้นด้วยการตั้งใจเลาะ การวางแผนเพื่อที่จะเลาะให้ได้ดังที่ออกแบบไว้และไม่ให้เกิดความผิดพลาดจึงควรจะต้องเริ่มต้นตั้งแต่ขั้นตอนการปัก กระบวนการนี้เป็นกระบวนที่สำคัญเพราะถ้าหากไม่สามารถปักหรือเลาะได้ดังที่ตั้งใจ สารอันได้แก่ความหมายและอารมณ์ที่ต้องการจะสื่อสารไปยังนักอ่านก็ต้องล้มเหลว เพราะเครื่องมือที่ใช้สื่อสารผิดพลาดหรือไม่สมบูรณ์ ขั้นตอนนี้จึงเริ่มต้นตั้งแต่การเลือกผ้าที่จะใช้ ด้วยต้องคำนึงถึงว่าผ้าต้องมีความแข็งแรงพอสำหรับการปักผ้าที่ละเอียดและใช้ฝีเข็มจำนวนมาก รวมถึงต้องมีความเหนียวและยืดหยุ่นทานทนต่อการโดนเลาะ ไม่ขาดหรือช้ำจนเปื่อยยุ่ยไม่เป็นทรงในระหว่างกระบวนการ แต่ในขณะเดียวกันก็ต้องไม่แข็งกระด้างเกินไปจนฝีเข็มแทงผ่านลำบากซึ่งจะทำให้ทำงานยากหรืออาจเกิดการบาดเจ็บระหว่างลงมือสร้างสรรค์งานได้ ดังนั้นก่อนจะลงมือสร้างงานจริงผู้เขียนจึงนำผ้าชนิดต่าง ๆ มาทดลองปักและเลาะออกเสียก่อน และจากผลการทดลองใช้ผ้าหลายชนิด ที่สุดแล้วผู้เขียนจึงเลือกใช้ผ้าดิบคอตตอนเพราะเนื้อผ้าตรงกับความต้องการที่จะใช้งานมากกว่าผ้าชนิดอื่น ๆ

ลำดับต่อมาคือการวาดภาพลงบนผ้า จากที่ปกติผู้เขียนมักจะวาดภาพลงบนผืนผ้าเลยโดยไม่ใช้กระดาษลอกลายหรือกระดาษรองเขียน แต่เนื่องจากการสร้างงานชิ้นนี้มีโจทย์สำคัญคือการเลาะออกในตอนท้ายที่สุด ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องใช้กระดาษแผ่นรองแบบละลายน้ำมาเป็นตัวช่วยในการวาดภาพสำหรับการปักเพื่อให้ตอนเลาะออกจะไม่เห็นร่องรอยดินสอติดอยู่บนพื้นผิวผ้า

ตั้งแต่เริ่มต้นในขั้นตอนการปักนี้ จะเห็นได้ว่า ผู้เขียนคำนึงถึงขั้นตอนการเลาะตลอดเวลา เช่นเดียวกันกับทีมงานทุกคนของสำนักพิมพ์ที่คอยกำชับให้ผู้เขียนให้หาวิธีปักเพื่อที่จะได้ทำงานสะดวกในขั้นตอนสุดท้าย แต่เมื่อมาถึงขั้นตอนการปัก ที่ฝีเข็มลากเส้นไหมแทงผ่านเนื้อผ้าจริง ๆ ความคิดที่ว่าควรจะปักอย่างไรถึงจะเลาะได้ง่ายก็ต้องจบลง ด้วยเหตุผล 2 ข้อ คือ 1.ในทางปฏิบัติไหมหลวม ๆ ร้อยเรียงไม่แข็งแรงไม่มีทางก่อให้เกิดชิ้นงานที่สวยงามได้ และ 2. ผู้เขียนเชื่อว่าไม่มีใครสร้างความทรงจำดี ๆ ขึ้นมาเพื่อสุดท้ายตั้งใจจะทำลายมัน ดังนั้นผู้เขียนจึงต้องลงมือปักด้วยการแสร้งไม่รู้ว่าสุดท้ายงานชิ้นนี้ต้องถูกเลาะทำลาย เพราะถ้าหากมัวแต่กังวลถึงปลายทางเพียงอย่างเดียวก็คงไม่สามารถสร้างงานที่ดีได้ตั้งแต่ต้น และถ้างานไม่ดีพอ การเลาะทิ้งก็คงจะไม่ก่อให้เกิดความหมาย เช่นเดียวกันกับที่เราคงไม่สนใจหรือเดือดร้อนถ้าหากความทรงจำแย่ ๆ หรือ เหตุการณ์เลวร้ายในชีวิตเราจะหายไป ดังนั้นจึงสำคัญมากที่ต้องอยู่กับปัจจุบัน

และปล่อยให้ช่วงสร้างสรรค์งานนี้เป็นเหมือนภาวะจำลองของการสร้างความทรงจำในรูปแบบหนึ่ง โดยเปรียบผ้าเป็นเหมือนชีวิตและเส้นไหมหลากสีเป็นเหตุการณ์ซึ่งค่อย ๆ ก่อรูปก่อร่างเกิดเป็นภาพอันสมบูรณ์อันหมายถึงความทรงจำ ผู้เขียนใช้ระยะเวลาในการลงมือปักเกือบ 1 เดือน ชิ้นงานจึงเสร็จสมบูรณ์ดังที่ปรากฏในรูปภาพที่ 9 ซึ่งเป็นการใช้เวลามากกว่าที่คาดการณ์ไว้ เนื่องจากเกิดปัญหาข้อมืออักเสบขึ้นในระหว่างกระบวนการสร้างสรรค์

ภาพที่ 9 ภาพหน้าปกที่ปักเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อยแล้ว

3.ขั้นตอนการเลาะ

ในกระบวนการนี้ตอนแรกเริ่ม ทางบรรณาธิการเล่มกับผู้เขียนมีความคิดเห็นแตกต่างกันในเรื่องลำดับการเลาะสิ่งของในแต่ละบท โดยบรรณาธิการเล่มมีความเห็นและจัดทำลำดับรายการและสิ่งของที่จะเลาะออกมาในรูปแบบของการที่ให้สิ่งของต่าง ๆ ค่อย ๆ จางหายไปทีละนิด กล่าวคือ สิ่งของชิ้นหนึ่ง ๆ ในภาพ จะถูกเลาะออกบางส่วน ไม่ได้หายไปทีเดียวทั้งชิ้นตามลำดับที่ถูกกล่าวถึงในหนังสือดังที่ผู้เขียนได้ออกแบบไว้ แต่ที่สุดเมื่อได้ลงมือเลาะจริง ๆ การเลาะสิ่งของออกแค่บางส่วนนั้นไม่สามารถสร้างความแตกต่างต่อภาพอย่างมีนัยสำคัญทางความรู้สึกได้ เนื่องจากกรรมวิธีการปักของผู้เขียนที่แน่นและหนา ทำให้เมื่อเลาะออกแค่บางส่วนจะยังเหลือเส้นไหมที่ถักร้อยกันอย่างแน่นเหนียวเห็นเป็นขุยฟูฟ่องขึ้นมา

เมื่อเห็นดังนั้นผู้เขียนจึงรีบเสนอต่อบรรณาธิการศิลป์ว่าการทำงานในขั้นตอนนี้ควรจะเป็นการเลาะสิ่งของออกไปหมดทั้งชิ้นตามลำดับในบทหนังสือตามที่ผู้เขียนเคยได้นำเสนอไว้ก่อนหน้า โดยมีเหตุผลสนับสนุนคือ เพื่อความสวยงามขององค์ประกอบภาพเพื่อการรับรู้ทันทีของผู้รับสารเพราะถ้าภาพค่อย ๆ หายไปทีละนิดกว่าจะรู้ตัวว่าภาพแตกต่างกันก็อาจจะเป็นตอนที่ผู้อ่านเปิดไปถึงบทสุดท้าย และเหตุผลสุดท้ายคือเพื่อเป็นการย้ำความหมายของโรคอัลไซเมอร์ ว่าการลืมแบบโรคอัลไซเมอร์นั้น ไม่ใช่การลืมแบบค่อย ๆ เลือนรางจางลงอย่างช้า ๆ อย่างที่เกิดกับความทรงจำที่มีต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนานแล้วของคนปกติทั่วไป หากแต่เป็นการลืมที่หายไปเป็นส่วน ๆ หายไปเป็นระบบเพราะเซลล์สมองตายหรือไม่ทำงาน ทำให้สมองส่วนที่เหลือทำงานได้ไม่เต็มที่ และด้วยเหตุผลดังนี้บรรณาธิการศิลป์จึงอนุญาตให้ผู้เขียนได้ทำตามดังที่ได้เสนอมาและได้ผลงานดังปรากฏตามรูปภาพที่ 10 นั่นเอง

ภาพที่ 10 ตัวอย่างภาพประกอบในแต่ละบทที่แสดงให้เห็นถึงสิ่งที่หายไปที่ละส่วน

เมื่อเลาะสิ่งของในภาพได้ตามลำดับรายการที่กำหนดเอาไว้ในแต่ละบท ช่างภาพจะบันทึกภาพทีละภาพ โดยการทำงานในขั้นตอนนี้ต้องเป็นไปอย่างรอบคอบและระมัดระวังเพราะหากผิดพลาดจะไม่สามารถย้อนกลับไปแก้ไขได้อีก นับแต่แรกเริ่มเลาะ จนไหมเส้นสุดท้ายหลุดออกจากผืนผ้า ใช้เวลาในการทำงานราว ๆ 45 ชั่วโมง ในขั้นตอนนี้เมื่อผู้เขียนได้มองงานปักฝีมือตนเองที่ทำมานานนับเดือน ค่อย ๆ หายไปทีละส่วนๆ ก็รู้สึกราวกับว่าได้ร่วมแบ่งปันประสบการณ์การสูญหายของความทรงจำของบุคคลผู้เป็นที่รักไปพร้อมกับชลจร จันทรนาวีด้วยเช่นกัน

หนึ่งภาพที่ 11 ผืนผ้าที่เหลือเพียงลายเส้นของแม่กับลูก

ย้ำความหมาย สร้างประสบการณ์

กระบวนการตั้งแต่ออกแบบ ปัก จนถึงขั้นตอนการเลาะ มีขึ้นเพื่อจำลองอาการของโรคอัลไซเมอร์ที่มี ‘การลืม’ เป็นอาการหลัก ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความหมายโดยใช้วิธีการเปรียบเทียบแบบอุปมาอุปมัย โดยใช้ภาพปักที่ถูกเลาะออกไปเรื่อย ๆ ทีละส่วน เป็นสัญญะแทนความทรงจำที่หายไป นอกจากจะหวังว่าภาพของผืนผ้าที่ทิ้งร่องรอยไว้จะช่วยสื่อสารความหมายในเรื่องอาการของโรคอัลไซเมอร์แล้ว ยังคาดหวังให้มันทำหน้าที่ช่วยตอกย้ำอารมณ์ของผู้อ่านให้เห็นภาพของความสูญเสียสิ่งซึ่งครั้งเคยมีอยู่ไปได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในมุมของลูกผู้เป็นผู้ดูแล เพราะในความเป็นจริงแล้วผู้ป่วยคงไม่รู้ตัวด้วยซ้ำว่าตนเองกำลังลืม เพราะลืมไปหมดแล้วว่าครั้งหนึ่งเคยจำอะไรได้ หากแต่ผู้เฝ้ามองผู้ป่วยที่ต้องตามติดอย่างใกล้ชิด ได้เห็นความทรงจำก้อนหนึ่งกำลังหายไป จากบุคคลซึ่งเป็นที่รักต่อหน้าต่อตาคงเป็นประสบการณ์และความรู้สึกที่ยากจะเข้าใจถ้าไม่เคยได้ประสบในเหตุการณ์คล้ายคลึงกันมาก่อน ทั้งนี้สิ่งของที่หายไปในแต่ละบทจะสอดคล้องกับเรื่องราวที่นักเขียนถ่ายทอด รวมถึงภาพประกอบของบทสุดท้ายที่เป็นภาพไหมสีดำเดินเส้นเป็นตัวละครแม่กับลูกยืนกอดกันปราศจากไหมสีอื่นท่ามกลางผืนผ้าที่พรุนจากรอยเข็มดังภาพที่ 11

แม้ว่าบทสุดท้ายของหนังสือยังไม่ใช่บทสรุปสุดท้ายในชีวิตจริงของนักเขียนกับแม่ แต่ถึงอย่างนั้นก็คงไม่สามารถปฏิเสธความจริงได้ว่าตราบใดที่เวลายังเคลื่อนไปข้างหน้า อาการของโรคก็มีสิทธิจะลุกลามต่อไปด้วย ในภาพปกสุดท้ายจึงเป็นทั้งการแสดงสัจธรรมของโรคและเป็นการให้กำลังใจนักเขียนกับคุณแม่และผู้ป่วยอัลไซเมอร์กับผู้ดูแลทุกคนบนโลกใบนี้ ด้วยการพยายามสื่อสารออกไปว่า แม้ว่าความทรงจำทั้งหมดจะสูญหาย แต่ทั้งทุกข์และสุขที่เกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่ถูกลืมก็เป็นของจริง และถึงแม้ว่าวันหนึ่งพฤติกรรมของแม่จะเปลี่ยนหรือระบบในร่างกายไม่สามารถทำงานได้เหมือนเดิมแต่แม่ก็ยังคงเป็นแม่คนเดิมกับตอนแรกไม่เปลี่ยนแปลง ดังที่ชลจร จันทรนาวีได้เขียนไว้ในตอนหนึ่งของหนังสือว่า “แม้สุดท้ายแม่จะจำไม่ได้ก็ไม่เป็นไร เพราะสิ่งนี้ได้เกิดขึ้นกับแม่แล้วจริงๆ ฉันจะจำเรื่องราวนี้ไว้ให้แม่เอง”

ภาพประกอบที่ไม่ใช่แค่ตัวประกอบ

หลังจากหนังสือ *แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์* ได้เปิดตัวในช่วงเดือนตุลาคม 2565 กระแสตอบรับและทั้งหมดของบทวิจารณ์ที่นอกจากจะชื่นชมเนื้อหาและกลวิธีการเขียนแล้วยังได้กล่าวถึงภาพประกอบของหนังสือไปในทิศทางเดียวกัน ดังเช่นคำวิจารณ์บางส่วน ดังนี้

> “ทันทีที่ได้รับหนังสือเล่มนี้มา แว้บแรกคือ เออ..ปกน่ารักดีนะ ฝากชื่นชมไปยังคนคิดและทำภาพประกอบ ที่อ่านไปจนจบแล้ว ค่อยเข้าใจว่าทำไมเลือกดีไซน์แบบนี้ มันอ๋อ เออ เว้ย เจ๋งอ่ะ คิดได้ไง ไม่ใช่แค่สวยน่ารักเท่านั้น มันเหมาะเจาะกับเรื่องราวของหนังสือเล่มนี้มาก ๆ ไม่เชื่อก็ไปซื้อหามาพลิกอ่านดูกัน”
>
> (อมราพร แผ่นดินทอง, 2565)

> “อีกเรื่องที่ทำให้ผมชอบหนังสือเล่มนี้มากคือ ภาพประกอบ โดยชญามีน... เป็นการใช้ภาพประกอบที่สื่อความหมายได้ทรงพลังมากที่สุด จนอยากเขียนชื่นชมความคิดสร้างสรรค์”
>
> (ท้อฟฟี่ แบรดชอว์, 2565)

> “ภาพประกอบโดยชญามีนยังเป็นจุดเด่นอีกอย่างของหนังสือเล่มนี้...ผ้าปักที่เป็นภาพประกอบนั้นงดงามมาก คิดว่าภายใต้ผ้าและเส้นไหมนั้นคงเต็มไปด้วยรอยยิ้มและหยาดน้ำตานับจากเริ่มงานจวบจนจุดสิ้นสุดของมัน”
>
> (ปรีดา อัครจันทโชติ, 2565)

นอกจากนี้ ปกและภาพประกอบ หนังสือเรื่อง แม่ ฉัน และอัลไซเมอร์ ยังได้รับการคัดเลือกให้เป็น 1 ในผลงานที่ผ่านเข้ารอบแรกเป็น 1 ใน 100 ชิ้นของ การประกวด Designs Excellent Awards 2023 (DEmark) ซึ่งจัดโดยกรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ กระทรวงพาณิชย์ ในประเภทกลุ่มผลงานกราฟิกดีไซน์ (Font / Graphic on Surface / Digital Media / Identity Design/ Illustration / Character / Digital Art) และได้รับโอกาสให้จัดแสดงผลงานในงาน Demark Show 2023 ณ Icon Siam วันที่ 12 – 18 มิ.ย. 2566 รวมถึง *แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์* ยังได้รับรางวัลชนะเลิศรางวัลคุณธรรมอวอร์ด (MORAL AWARDS 2022) สาขาสื่อสิ่งพิมพ์ จากศูนย์คุณธรรม(องค์การมหาชน) ร่วมกับกระทรวงวัฒนธรรม และ รางวัลหนังสือแนะนำ ประเภทสารคดี(ทั่วไป) จาก โครงการประกวดหนังสือดีเด่นรางวัล “เซเว่นบุ๊คอวอร์ด” ครั้งที่ 20 อีกด้วย

ในฐานะผู้ออกแบบภาพประกอบหนังสือเล่มนี้ ผู้เขียนรู้สึกว่างานของตนเองได้ไปไกลเกินกว่าที่ได้คาดหวังและคิดฝันไว้ ทั้งในแง่ของการร่วมสร้างความหมายให้เกิดแก่ผู้อ่าน และ ในแง่ของเสียงตอบรับที่เกิดขึ้นด้วย

บทสรุป

> “แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์” เป็นหนังสืออีกเล่มหนึ่งที่สำนักพิมพ์และผู้ออกแบบพยายามให้ภาพประกอบได้ทำหน้าที่ของมันอย่างเต็มที่ ทั้งในแง่ของการเป็นเครื่องดึงดูดความสนใจและในแง่ของการส่งเสริมความหมาย ให้สารจากเรื่องราวที่เล่าผ่านตัวอักษรมีความชัดเจนและแข็งแรงมากขึ้น

เมื่อถอดบทเรียนจากการสร้างสรรค์งานในครั้งนี้ ในประการแรกผู้เขียนคิดว่า การที่ภาพประกอบหนังสือ แม่ ฉัน และอัลไซเมอร์ ได้รับการตอบรับที่ดีโดยเฉพาะด้านคำวิจารณ์นั้นเป็นเพราะการเลือกใช้เทคนิคแปลกใหม่ และวิธีการสร้างงานด้วยการปักและเลาะทำลายทิ้งที่เลือกมาใช้นั้นก็เหมาะสมกับเนื้อหา กลวิธีการเล่าและภาษาที่นักเขียนใช้ถ่ายทอดก็สอดรับกับภาพประกอบได้อย่างลงตัวอย่างที่ถ้าไม่ใช้เทคนิควิธีการนี้มาสร้างสรรค์เป็นภาพประกอบก็ยังคงคิดไม่ออกว่าจะหาเทคนิคใดมาใช้เสริมแรงและตอกย้ำความหมายของการลืมทดแทนได้

ประการต่อมาคือ กลวิธีการทำลายทิ้งด้วยการเลาะ ไม่ได้ทำให้ผู้รับสาร ได้เกิดการรับรู้ในด้านความหมายและเกิดแรงสั่นสะเทือนทางอารมณ์เท่านั้น แต่การค่อย ๆ หายไปของสิ่งต่าง ๆ ในแต่ละบท ยังทำให้ผู้อ่านเกิดปฏิสัมพันธ์กับหนังสือเพิ่มมากขึ้นด้วย เพราะเมื่อผู้รับสารสังเกตว่ามีส่วนหนึ่งของภาพถูกเลาะออกไป ผู้รับสารอาจจะต้องเปิดกลับไปดูภาพในบทก่อนหน้าว่าเคยมีสิ่งใดอยู่ และอาจจะเกิดความต้องการอ่านซ้ำในบทนั้น ๆ ว่าสิ่งที่หายไปเกี่ยวข้องกับเรื่องราวอย่างไร

ที่สำคัญก็คือกระบวนการสร้างสรรค์ปกและภาพประกอบตั้งแต่ต้นจนจบกระบวนการนั้นนอกจากจะทำให้เกิดผลลัพธ์กับผู้รับสารได้ตามวัตถุประสงค์ที่ต้องการแล้ว ในระหว่างกระบวนการยังก่อให้เกิดการสื่อสารภายในตนเอง (intrapersonal communication)ให้แก่ตัวผู้สร้างสรรค์ชิ้นงานเองด้วย นอกจากจะเป็นการจำลองภาวการณ์การสูญเสียสิ่งที่ผูกพันจากการลงมือทำลายชิ้นงานปักของตัวเองแล้ว ในช่วงเวลาที่ได้สร้างสรรค์งานอย่างยาวนานและจำเป็นต้องมีสมาธิในทุกขณะจิต ในระหว่างนั้น ทำให้ผู้เขียนได้มีช่วงเวลาที่ได้อยู่กับตัวเอง ทำความเข้าใจความคิด และคลี่คลายใจจากสิ่งเร้าภายนอก รวมถึงในท้ายที่สุดเมื่อผลงานเสร็จสิ้นและสำเร็จดังที่วางเป้าหมายไว้ ก็ทำให้การเห็นคุณค่าในตนเอง(Self-Esteem) เพิ่มสูงขึ้น สิ่งที่ผู้เขียนได้รับจากกระบวนการสร้างสรรค์นี้เป็นสิ่งที่มีคุณค่า และเป็นการแสดงให้เห็นว่าการสื่อสารที่ทำด้วย “ใจ” นั้น คุณค่าที่เกิดขึ้นไม่ได้เกิดแต่เพียงผู้รับสารเท่านั้น หากแต่ผู้สร้างสรรค์ในฐานะผู้ส่งสารก็ได้รับคุณค่านั้น เพราะได้พัฒนาวุฒิภาวะในฐานะนักสื่อสารของตนให้สูงขึ้นด้วย

สุดท้าย เมื่อพิจารณาให้ถี่ถ้วนจะเห็นว่ากระบวนการสร้างสรรค์งานปกและภาพประกอบนี้ ปรากฏความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการสื่อสารเชิงสุนทรียะทั้ง 4 อย่าง อันได้แก่ การสื่อสารอารมณ์ความรู้สึก(Expression), รูปแบบที่มีนัยยะสำคัญ (Sinificant Form), ความสัมพันธ์ของผู้ส่งสารและผู้รับสารผ่านสื่อ (Relationship) และ วัฒนธรรม(Culture) อย่างครบถ้วน กล่าวคือ มีการสร้าง ‘สาร’ จากความรู้สึกภายในตัวของผู้สร้างสรรค์ภาพประกอบ ซึ่งเกิดจากอ่านและตีความจากต้นฉบับไปสู่ผู้อ่าน โดยใช้สัญญะที่เข้าใจได้ในบริบทของวัฒนธรรมและประสบการณ์ที่มีร่วมกัน ซึ่งทั้งหมดแสดงออกผ่านรูปแบบการปักและการเลาะ สิ่งที่ต้องการสื่อสารได้เผยตัวตั้งแต่

หน้าปกที่มีองค์ประกอบภาพครบถ้วนสมบูรณ์ และเมื่อพลิกหน้ากระดาษไปทีละหน้า เปิดผ่านไปในแต่ละบท สิ่งที่ต้องการสื่อสารก็ก่อตัวชัดเจนมากขึ้น จนกระทั่งถึงหน้าสุดท้ายของหนังสือ กระบวนการสื่อสารเชิงสุนทรียะนั้นก็เสร็จสมบูรณ์

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถอนุมานได้ว่า ในการสร้างสรรค์ปกหรือภาพประกอบ สามารถนำหลักการการสื่อสารเชิงสุนทรียะ ซึ่งเป็นหลักการสื่อสารที่เน้นการนำเสนอศิลปะโดยเน้นที่กระบวนการสร้างสรรค์หรือตัวสาร(ถิรนันท์และคณะ, 2543) มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างกรอบความคิดสำหรับสร้างงานภาพประกอบอื่น ๆ หรือใช้สร้าง “สาร” ในลักษณะใกล้เคียงกันนี้ได้

ทั้งนี้ทฤษฎี หลักการ ตลอดจนเทคนิคการสร้างสรรค์ศิลปะนั้นมีมากมายหลากหลายรูปแบบ และไม่สามารถบอกอย่างเฉพาะเจาะจงได้ว่าวิธีการหรือกระบวนการใดเป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่สุดในการสร้างสรรค์งาน แต่สิ่งที่ผู้เขียนแน่ใจและสามารถแนะนำเป็นแนวทางให้แก่ผู้ที่สนใจอยากสร้างสรรค์ภาพประกอบได้ก็คือ สิ่งที่ ‘สมควรต้องยึดถือ’ ไว้ในทุกครั้งในการสร้างงานภาพประกอบ คือ ‘ต้นฉบับ’

ศิลปินผู้ออกแบบควรเลือกสร้างสรรค์ภาพประกอบให้กับต้นฉบับที่เรา เห็นพ้องต้องกันกับ ‘สาร’ ที่ตัวอักษรต้องการสื่อเท่านั้น ถ้าหากเราไม่มีความรู้สึกร่วมกับตัวหนังสือของนักเขียนหรือข้างในใจลึก ๆ ไม่ได้เชื่อในสิ่งที่ต้นฉบับต้องการสื่อสาร หลักทฤษฎีหรือเทคนิควิธีการสร้างสรรค์งานชั้นเลิศใด ๆ ก็ล้วนไร้ความหมาย

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

กฤษณ์ ทองเลิศ. (2545) *การผสานรูปแบบ การสื่อความหมายและจินตสาระของผู้รับสารเป้าหมายที่มีต่องานภาพถ่ายกับลายลักษณ์อักษรในงานโฆษณาทางสื่อสิ่งพิมพ์.* (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต)กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จันทิมา หงิมห่วง. (2546). *พฤติกรรมการตัดสินใจซื้อหนังสือการ์ตูนญี่ปุ่นของวัยรุ่นในเขต กรุงเทพมหานคร.* (สารนิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, คณะ สังคมศาสตร์, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ.

ฐปณีย์ อรุณรัตนดิลก. (มิถุนายน 2558). *กลยุทธ์การปรับตัวทางการสื่อสารการตลาดของธุรกิจ หนังสือเล่มในยุคดิจิทัล*. ในสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, นวัตกรรมนิเทศศาสตร์และ การจัดการ. การประชุมวิชาการระดับชาติ ประจำปี 2558, อาคารสยามบรมราชกุมารี, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

ถิรนันท์ อนวัชศิริวงศ์, จิรยุทธ์ สินธุพันธุ์, สุกัญญา สมไพบูลย์ และปรีดา อัครจันทโชติ. (2546), *สุนทรียนิเทศศาสตร์ การศึกษาสื่อสารการแสดงและสื่อจินตคดี.* กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บารนี อาชวนิจกุล. (2532). *การเลือกซื้อหนังสือของผู้อ่านในร้านจำหน่ายหนังสือ*

ย่านสยามสแควร์.(วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต). จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะอักษรศาสตร์, สาขาวิชา บรรณารักษศาสตร์.

ประชิด ทิณบุตร. (2530). *การออกแบบกราฟฟิก*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.

ผดุง พรมมูล. (2547). *ศิลปะการสร้างสรรค์ภาพประกอบ,* กรุงเทพฯ: มูลนิธิเด็ก

ภัทรินทร์ สิมะชาติ. (2545). *ปัจจัยที่มีผลต่อพฤติกรรมการซื้อหนังสือของผู้บริโภค กรณีศึกษาบริษัทเอเชีย บุ๊คส์จำกัด*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วลินิน จารุเธียร. (2559). *ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกซื้อหนังสือของผู้บริโภคในกรุงเทพมหานครและปริมณฑล*. (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, สาขาวิชาบริหารธุรกิจ.

วีรภัทร วิไลศิลปดีเลิศ.(2555). *การวิเคราะห์เนื้อหาภาพข่าวยอดเยี่ยมรางวัลอิศรา อมันตกุล ของสมาคมนักข่าวนักหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย.* (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต) มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, คณะศิลปะศาสตร์, สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา

สาวิกา ขุนราม. (2550). *ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อหนังสือนิยาย ประเภทเกาหลี (K-WAVE) ของผู้อ่านในเขตกรุงเทพมหานคร*. (การค้นคว้าอิสระปริญญามหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน, สาขาวิชาการบริหาร สื่อสารมวลชน.

<u>ภาษาอังกฤษ</u>

Barnard, M. *Graphic Design as Communication*. New York: Routledge, 2005.

<u>ระบบออนไลน์</u>

ท้อฟฟี่ แบรดชอว์. (2565, ตุลาค 15).*แม่ ฉัน และอัลไซเมอร์ ถ้าพ่อแม่เราเป็นอัลไซเมอร์ ...1 ในขณะที่เราเติบโตขึ้นพ่อแม่ก็ร่วงโรยลง.* เข้าถึงได้จาก. Facebook. https://www.facebook.com/100044536085131/posts/pfbid02Si4LahR7CXYPMVBQNKNh1NMAPAabWNqYEovRs77HBGiiFDDSiFr49x9p4F2Umfhtl/

ปรีดา อัครจันทโชติ. (2565, ตุลาคม 14). *#ปรีดาอ่าน #แม่ฉันและอัลไซเมอร์ จำ-ลืม และความทรงจำของบางคนใน “แม่ ฉัน และ อัลไซเมอร์”*. เข้าถึงได้จาก Facebook. https://m.facebook.com/story.php?story_fbid=pfbid0yRjQFwVSb1mgR9iUiRtxczEohVJgrWdeJu4GRApiGMtVeNW1PuLsnHXGEJ1b2Y99l&id=100063124457167

มนัสวรรณ์ สันทนานุการ.(ม.ป.ป.) โรคอัลไซเมอร์.โรงพยาบาลเมดพาร์ค.เข้าถึงได้จาก. https://www.medparkhospital.com/disease-and-treatment/alzheimers-disease

รุ่งทิพย์ ชัยธีรกิจ.(ม.ป.ป.)*ภาวะสมองเสื่อม อัลไซเมอร์ มีอาการแบบไหน รักษาได้หรือไม่.โรงพยาบาลนครธน*. เข้าถึงได้จาก. https://www.nakornthon.com/article/detail/โรคสมองเสื่อมรู้ทันป้องกันได้

อัมราพร แผ่นดินทอง. (2565, ตุลาคม 18). *ทันทีที่ได้รับหนังสือเล่มนี้มา แว้บแรกคือเออปกน่ารักดีนะ แต่เมื่ออ่านชื่อหนังสือ.* เข้าถึงได้จาก. [Status update]. Facebook. https://www.facebook.com/625568302/posts/pfbid02KsqwCesrv2VSn6mgZkeFZwxw1Pm7EjkJx6kERP8c9TZ15ZX3LXWg4cPAVS5FaY6yl/